

DOS ANTROPÒNIMS IBÈRICS SOBREPOSATS EN UN PES DE PLOM PROCEDENT DE PLANA BASARDA (SANTA CRISTINA D'ARO)

Inscripció ibèrica, escriptura ibèrica, llengua ibèrica, Antropònims ibèrics, Pesos de plom

Joan Ferrer i Jané

En este trabajo se estudia una inscripción realizada sobre un peso troncopiramidal de plomo procedente del yacimiento ibérico de Plana Basarda (Santa Cristina d'Aro). En la inscripción figuran dos textos superpuestos en escritura ibérica nororiental, probablemente dual, en los que se identifican dos antropónimos: [l]akutaneś en el más antiguo y [a]laštegeṛ en el más moderno, probablemente ambas inscripciones son indicaciones de propiedad.

Inscripció ibèrica, escriptura ibèrica, llengua ibèrica, Antropònims ibèrics, pesos de plomo

Cet article étudie une inscription faite sur un poids du plomb qu'a été découvert au site ibérique de Plana Basarda (Santa Cristina d'Aro). L'inscription contient deux textes chevauchés écrites avec l'écriture ibérique nord-oriental, probablement dual, chaque texte contient un anthroponyme: le plus ancien [l]akutaneś et le plus moderne [a]laštegeṛ, probablement les deux inscriptions sont des indications de propriété.

Inscripció ibèrica, escriptura ibèrica, llengua ibèrica, antropònims ibèrics, Poids de plomb

This paper studies an inscription on a lead weight that was found in the Iberian site of Plana Basarda (Santa Cristina d'Aro). In the inscription there are two overlapping texts that are written in northeastern Iberian script, probably dual. Each text contains one anthroponym: [l]akutaneś, in the oldest text, and [a]laštegeṛ, in the most recent text, probably both inscriptions are ownership marks.

Iberian inscription, Iberian script, Iberian language, Iberian anthroponyms, Lead weights

235

INTRODUCCIÓ

Aquest plom de forma troncopiramidal pertany al fons del Museu Municipal de Llagostera (núm. inventari 116)¹, creat l'any 1987 amb materials cedits pels afeccionats locals² agrupats fonamentalment a l'entorn del Centre d'Investigacions Culturals Lacustaria (Asserp 1994, 4), sense que consti al Museu altra informació que el possible jaciment de procedència indicada en un paper que acompanyava al plom.

D'aquest plom no se n'ha fet cap estudi epigràfic especialitzat, tot i que no és completament inèdit atès que jo mateix en vaig avançar parcialment la lectura: *[l]akutaneś* (Ferrer i Jané 2005, 966, nota 46) i posteriorment Aicart *et al* (2007, 65-67) n'han publicat un dibuix (fig. 2), una fotografia i un intent de lectura: *asterbea?aa(?)e*.

1.- Agraïeix a Marta Albà directora de l'Arxiu Municipal de Llagostera la notícia de l'existència del plom i totes les facilitats donades per inspeccionar-lo, agraïment extensible a Fina Solà i la resta del personal de l'Ajuntament de Llagostera. Autòpsia realitzada el 30 d'octubre del 2003 a l'ajuntament de Llagostera abans de la restauració del plom.

2.- J. Calvet, V. Ferrer, J. Viñoles, J. Planella, N. Viñoles, J. Cabarrocas, J. Vergés, E. Pons i E. Soler.

EL JACIMENT

El jaciment de Plana Basarda (Aicart *et al* 2007) es troba situat a uns 300 m. per sobre el nivell del mar al massís de l'Ardenya a cavall de les comarques de La Selva, El Gironès i el Baix Empordà (fig. 1), en un altiplà rocós entre el Puig de les Cols i el Montclar a l'antic nucli de Solius pertanyent actualment al municipi de Santa

Figura 1. Localització del jaciment.

Cristina d'Aro, prop del límit amb els termes municipals de Sant Feliu de Guíxols i Llagostera. Es un jaciment conegut des de finals del segle XIX, no havent-s'hi realitzat mai campanyes d'excavació científiques, no obstant ha estat àmpliament espoliat per l'acció de particulars. S'hi han identificat més de trenta sitges i diverses estructures amb una cronologia aproximada del s. IV aC fins al s. I aC basada en materials sense context arqueològic donats per particulars o fruit de prospeccions superficials dipositats als museus de Sant Feliu de Guíxols, Llagostera o Girona, entre els que es pot destacar, ceràmica de vernís negre del tipus A, ceràmica grisa de la costa catalana, àmfora ibèrica, àmfora greco-itàlica, àmfora itàlica Dressel 1 i àmfora púnica. Per la seva situació en un lloc elevat, de difícil accés i de subsòl granític, sembla clar que l'assentament prioritzava la fàcil defensa i el control visual de l'entorn, per sobre d'altres consideracions. L'alta concentració de sitges, més de trenta en l'esplanada d'entrada al jaciment, fa pensar a Aicart *et al* (2007) en que una de les especialitats del jaciment seria mantenir en lloc segur la reserva de gra dels habitants de la zona d'influència del jaciment.

EL SUPORT

El plom de Plana Basarda té una forma troncopiramidal i fa uns 7,5 cm d'alçada, amb el cim arrodonit i una base quadrada de 3 cm de costat. El pes aproximat actual és

de 290 gr, tot i que s'ha de tenir en compte el seu mal estat de conservació i que presenta una fractura que ha fet desaparèixer part del material original (fig. 4), aproximadament un 15%. També presenta una perforació rodona que no arriba a travessar el plom d'uns quatre mil·límetres de diàmetre i cinc de profunditat amb restes d'oxidació de ferro que indicarien que tant la perforació com l'oxidació han estat causades pel contacte prolongat amb un objecte de ferro³.

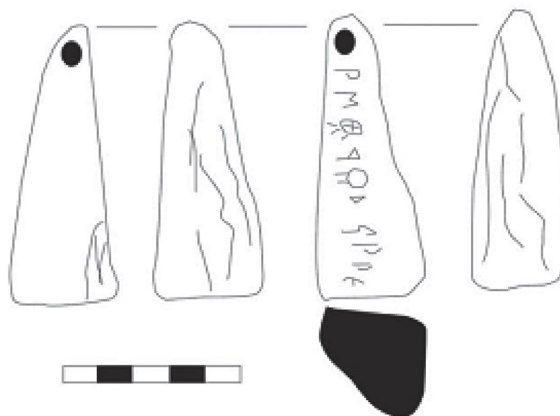

Figura 2. Dibuix del plom (Aicart *et al*. 2007, 68).

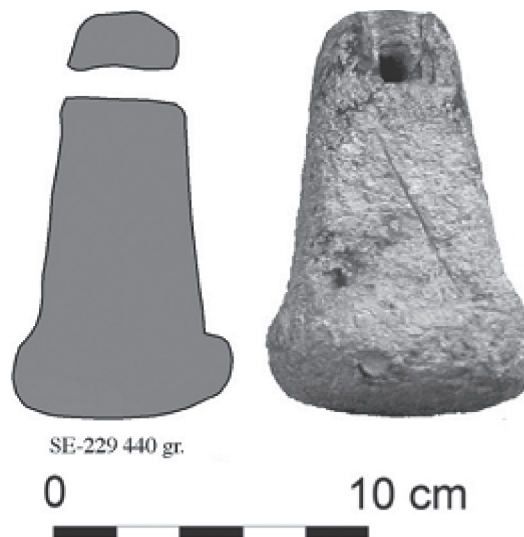

Figura 3. Pes de plom de la Serra de l'Espasa (Cela *et al*. 2009, 135).

3.- Agraïixo a la restauradora Roser Portell les informacions facilitades i les facilitats per inspeccionar la peça un cop restaurada. Autòpsia realitzada el 29 de juny del 2004 a Girona.

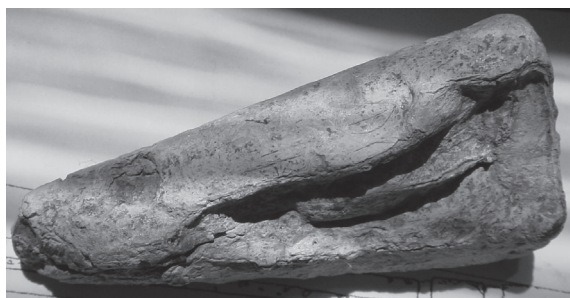

Figura 4. Zona posterior del plom.

En l'estudi del jaciment (Aicart *et al* 2007, 65) es proposa la seva possible identificació com a pes de xarxa, tot i que tant la inscripció, com la seva forma (fig. 2) l'allunyen d'aquesta tipologia (Bernal 2008). Tampoc sembla plausible interpretar-lo com a pes de teler, atès que aquests són quasi exclusivament de ceràmica. A més que el forat no el travessi completament també l'allunya d'aquesta tipologia.

En canvi, la seva forma s'acosta a altres peces per les que s'ha proposat un ús metrològic (Fletcher i Silgo, 273), com seria el cas del pes de plom troncopiramidal (fig. 3) de la Serra de L'espasa (Cela *et al.* 2009, 135), tot i que les dimensions d'aquest són majors, fa uns 10 cm d'alt i pesa 440 gr. També l'abast del forat els distància, atès que el forat superior d'aquest pes el travessa completament, mentre que el de Plana Basarda només ho fa parcialment. Cal indicar que tampoc queda clar en el cas del plom de la Serra de l'Espasa que la seva utilitat fos metrològica, atès que és una troballa aïllada que a diferència dels ponderals contestans no s'integra en cap conjunt coherent de pesos.

La disposició del forat en el pes de Plana Basarda permetria plantejar la hipòtesi que a l'orifici hi encaixés una barreta de ferro que per simetria, probablement hauria de tenir encaixat un altre pes similar en l'altre extrem, circumstància que dificultaria la seva interpretació estrictament metrològica. En tot cas, el forat afecta amb seguretat el començament dels dos textos realitzats i per tant no sembla plausible acceptar que fos contemporani als textos, sinó que probablement es degui a una reutilització posterior al seu ús primigeni. En conclusió, sembla clar que es tracta d'un pes, però no queda clara quina seria la seva funció concreta.

Pel que fa al seu estat de conservació, cal indicar que el greu estat de deteriorament de la peça, que literalment s'esmicolava davant de la mínima manipulació i l'interès per llegir millor la inscripció ibèrica que contenia em va portar a suggerir als responsables de l'ajuntament de Llagostera que encarreguessin la restauració del plom, suggeriment que va ser ben acollit. La restauració es va

realitzar poc temps després i va aconseguir el seu objectiu principal, és a dir garantir la conservació de la peça, però desgraciadament no ha ajudat a llegir millor el text. En primer lloc, les aparents incrustacions superficials que impedièen la lectura d'alguns signes de la zona final del text eren realment part de la superfície original del plom alterada de forma irreversible. Addicionalment, les substàncies protectores aplicades a la superfície han difuminat els traços originals, ja de per si poc visibles, fent encara més difícil la seva lectura (fig. 5).

Figura 5. Cara epigrafiada del plom. A dalt, abans de la restauració. A sota després de la restauració.

ELS TEXTOS

La inscripció (fig. 6) consta de dos textos diferents sobreposats que han estat realitzats en un dels laterals seguint l'orientació d'esquerra a dreta com és habitual en el signari ibèric nord-oriental. Els textos es poden

Figura 6. Dibuix de la inscripció amb els textos sobreposats.

diferenciar bé fonamentalment per la grandària del signes, significativament major en el cas de la inscripció més antiga.

El text més antic, text A, (fig. 7) consta de restes d'almenys sis signes d'entre set i nou mil·límetres d'alçada. Del primer signe visible en queda un angle i un fragment de la base que probablement correspon a un signe **a1** més que no pas **í 3** o **bi1**. Hi ha prou espai afectat pel forat com perquè hi hagués un signe completament desaparegut, però no sembla que hi hagi espai per

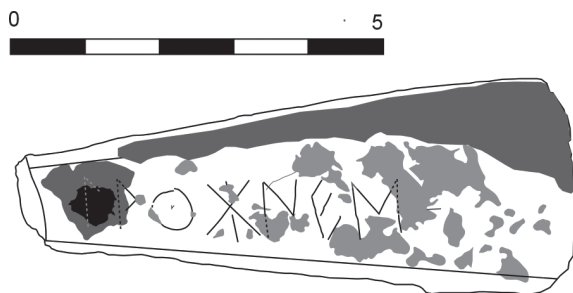

Figura 7. Dibuix de la inscripció més antiga (A).

amagar més signes. Els cinc primers signes no presenten excessius dubtes de lectura, tot i que alguns traços són febles: **ku2**, **ta3** (Ferrer i Jané 2005, 960), **n1**, **e4** i **í 1**. Després d'aquests signes, podria donar la impressió de que per davant d'aquest traç s'aprecia un petit traç horitzontal, que juntament amb un possible semicercle podria formar un signe **ke4** arrodonit, tal com representen Aicart *et al.* (2007, 68) al seu dibuix, realitzar amb el plom ja restaurat, però al meu parer aquest possible traç semicircular estava sota una de les parts deteriorades de forma irreversible del plom, tal com s'aprecia a la fotografia prèvia a la restauració i per tant no hauria de quedar-hi cap traç visible, potser l'aparent claredat d'aquest traç en el plom restaurat és un miratge causat per la restitució cromàtica realitzada en el procés de restauració i per això no el represento en el dibuix. En canvi, el petit traç ja semblava clar abans de la restauració, però podria ser un producte secundari i no formar part de cap signe, hipòtesi finalment adoptada a la transcripció, en no identificar-se altres traços que li donin sentit, com els que permetrien proposar restituir un signe **ku2** o **te8** per exemple. Tampoc la hipòtesi del signe **ke4** arrodonit sembla especialment productiva des del punt de vista paleogràfic, en ser una variant més teòrica que real. Finalment, les dimensions dels signes d'aquest text i l'espai exempt final no deixen espai per cap altre signe. Així doncs la lectura d'aquest text restaria [-]**akutaneś**.

La inscripció més moderna, text B, (fig. 8) consta de restes d'almenys deu signes d'entre quatre i sis mil·

Figura 8. Dibuix de la inscripció més moderna (B).⁴

límetres d'alçada. Els signes identificats segueixen la classificació d'Untermann (MLH III, 245). Del primer signe visible del text més modern només en queda un traç superior diagonal que podria pertànyer a un signe **l2**, més que no pas **ki1** o **u3**. Hi ha prou espai afectat pel forat com perquè hi hagués almenys un signe completament desaparegut i com a màxim dos. Els set signes següents del text més modern no presenten dubtes de lectura: **a6**, **ś1**, **te15**, **ke1**, **í5**, **a6** i **r2**. Els dos següents estan afectats per una zona irreversiblement alterada que el procés de restauració només ha pogut allisar, així doncs, no és segur que els tots els traços visibles siguin reals i és possible que alguns traços originals hagin desaparegut. Del penúltim es veu clarament un traç vertical, estrictament un signe **ba**, envoltat en la seva part superior dreta de zones erosionades que podrien amagar altres traços, com els que definirien un signe **bi**. També seria possible reconstruir un signe **m**, si el traç diagonal es solapés amb el traç del signe **ś** de l'altre text. Del darrer signe es conserva clarament la part superior del traç vertical i menys clarament el traç diagonal que definirien un signe **l2**, però també podrien ser **i** i **n**, si els traços superiors haguessin desaparegut. No sembla que hi hagi més signes darrera d'aquests, si el text segueix l'orientació derivada dels primers signes. Així doncs, la transcripció restaria [-]**laštegeí ar++**.

Tot i que no s'aprecia cap dualitat explícita l'ús de les variants complexes de **te** en el primer text i de **ta** en el segon són un indicatiu favorable a l'ús del sistema dual en els dos textos. En aquest cas les lectures duals tant de **taneś** com de **teger** encaixarien amb les formes normals esperades (Ferrer i Jané 2005, nota4).

ANÀLISI DEL LÈXIC DEL TEXT A

- [-]**kutaneś**: En aquest text s'identifica el formant antroponímic **taneś** (MLH III, 229, nota 92.2 i 232, nota 114; Faria 1995, 324; Rodríguez Ramos 2002, 269), llegit erròniament **boneś** (MLH III, núm. 45) fins fa poc (Ferrer i Jané 2005) i que apareix sempre

en segona posició: *adintaneś* (C.4.1) i *bilostaneś* al plom (C.4.1) del Castell (Palamós), *biuřtaneś* a un dels ploms (C.2.3) del Puig de Sant Andreu (Ullastret), *giskeřtaneś* a un dels ploms (B.7.34) de Pech Maho, *ildiřtaneś* a una ceràmica del Turó de Ca N'Oliver (Cerdanyola) (Francés *et al.* 2008), *řstaneś* i *řintaneś* a l'estela (C.10.1) de Santa Perpetua, *siketaneś* a un dels ploms (G.1.6) de La Serreta (Alcoi) i altre cop *adintaneś* una ceràmica de La Cabañeta (Fuentes de Ebro) (Díez i Mínguez 2009). A diferència d'altres formants antroponímics repartits de forma més o menys uniforme pel territori ibèric, com podria ser el cas de *tegeř*, present en l'altre text, *taneś* presenta una certa concentració al nord del territori de Catalunya, d'on procedeixen set dels deu exemples registrats fins ara.

Així doncs, sembla raonable cercar per al segment [-] + ku també una alternativa com a formant antroponímic per tal d'obtenir com en el primer text un antropònim bimembre. Entre les alternatives possibles trobaríem *laku* (MLH III núm. 83), present entre altres a l'antroponim *lakuar gis* (C.4.1), *kaku* (MLH III núm. 67), present a CACVSVSIN (TS). En principi cal descartar altres formants més llargs que excedirien l'espai disponible: com per exemple *talsku* (MLH III núm. 112) present a *talskubilos* (B.1.29).

ANÀLISI DEL LÈXIC DEL TEXT B

- [-] *řařtegeř*: És clara la presència del formant antroponímic *tegeř* (MLH III núm. 123) que apareix sempre en segona posició com per exemple: *neitegeř* a un dels ploms (C.2.3) d'Ullastret, *bakontegeř* al plom (C.4.1) de Palamós, *ultitegeř* al plom (F.6.1) de Castelló, *berřtegeř* a un dels ploms (F.20.1) de làtova, etc.

Així doncs, per al segment [-] *řa ř* es pot cercar una alternativa com a formant antroponímic per tal d'obtenir un antropònim bimembre. Una primera alternativa podria ser *alaś* present al possible antropònim *alaś bur* de dos dels ploms (B.7.34* i B.7.36*) de Pech Maho (Solier 1979, 83). Una altra alternativa podria ser *belaś* com a variant de *beleś* (MLH III núm. 31) present a l'antroponim *belaśbaiser* de l'estela (D.10.1) de Fraga, si no es tracta d'un error de transcripció per *beleśbaiser* (Rodríguez Ramos 2002, 257).

- ar++: D'acord amb els paral·lels d'altres textos que encaixen en l'esquema NP + ar, les dues alternatives a considerar en la reconstrucció d'aquest text són *arřni* i *arban*.

D'acord amb el nombre de paral·lels, l'alternativa de reconstrucció més probable és *arřni* (Ferrer i Jané 2006, Annex 1), atès que està present entre altres sobre una àmfora de Pech Maho, *leistegearřni* (B.7.17), o sobre una

ceràmica de vernís negre d'Enserune, *alosořdinarřni* (B.1.254) o a les esteles de Barcelona *nřn keiltiřarřni* i (C.9.1) i Badalona *řnlbebiuřarřni* i (Comas *et al.* 2001) o a la tortera de Palamós *tigirsbalaur* · *arřni* i · *banřni* i (C.4.2).

En canvi, l'alternativa *arban* només està clarament present a un pes de pedra del Puig Castellar de Santa Coloma de Gramenet *ustainabařarban* (C.8.2). Tot i que en favor d'aquesta alternativa cal fer constar que la també es tracta d'un pes i que la seva reconstrucció requereix menys traços addicionals, dels estrictament visibles al plom, que la primera. Encara que tradicionalment s'interpreta *ustainabař* com un antropònim, el fet que es tracti d'un pes i la presència d'*abař* un dels elements susceptibles de ser interpretats com a numerals (Orduña 2005; Ferrer i Jané 2009), en concret 10, ha fet que jo hagi plantejat la hipòtesi d'interpretar *ustainabař* com la indicació del pes (Ferrer i Jané 2006, 46). Si aquesta interpretació fos correcta desapareixeria l'únic exemple d'esquema NP + ar + ban i per tant dificultaria encara més la seva reconstrucció en el pes de Plana Basarda.

CONCLUSIONS

A la inscripció d'aquest plom s'hi documenten dos textos sobreposats, aquesta circumstància juntament amb el mal estat de conservació de la peça en dificulta greument el seu estudi. Tot i així, es pot confirmar que als dos textos s'hi documenten sengles antropònims: [-] *řařtegeř* i *řřakutaneś*. En el text més modern probablement l'antroponim s'integraria bé en l'esquema NP + ar + m i o bé en l'esquema NP + ar + ban, mentre que en el text més antic sembla que l'antroponim es trobaria probablement isolat, tot i que el final d'aquest text no és clar. En qualsevol cas sembla que ambdós antropònims haurien d'identificar als dos propietaris consecutius del plom que inicialment hauria pertangut a *řřakutaneś*, i amb posterioritat a *řařtegeř*, d'acord amb les reconstruccions més plausibles dels dos antropònims mutilats.

BIBLIOGRAFIA

- AICART, F, NOLLA, J. M^a, VIVÓ, J. 2007, *La Plana Basarda (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà) : història i arqueologia d'un jaciment maleit*, Girona.
- ASSERP, L. 1994, L'arqueologia a Llagostera, *Crònica*, publicació de l'arxiu municipal de Llagostera 11, 3-18.
- BERNAL, D. 2008, Arqueología de las redes de pesca. Un tema crucial de la economía marítima hispanorromana, *Mainake* 30, 181-215.
- CELA, X., NOGUERA, J., ROS, A. 2009, Els materials arqueològics del jaciment ibèric de la Serra de l'Espasa

(Capçanes, Priorat) dipositats al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus: evidències d'un santuari?, *Revista d'Arqueologia de Ponent* 19, 111-138.

COMAS, M. - PADRÓS, P. - VELAZA, J. 2001, Dos nuevas estelas ibéricas de Badalona, *Palaeohispanica* 1, 291-299.

DÍAZ, B., MINGUEZ, J.A. 2009, Un nuevo grafito ibérico procedente del yacimiento de La Cabañeta, *Paleohispanica* 9, 435-450.

FARIA, A. M. de 1995, Algumas notas de onomástica ibérica. *Portugalia* 16, 323-330.

FERRER I JANÉ, J. 2005, Novetats sobre el sistema dual de diferenciació gràfica de les oclusives, *Palaeohispanica* 5, 957-982.

FERRER I JANÉ, J. 2006, Nova lectura de la inscripció ibèrica de La Joncosa, *Veleia* 23, 127-167.

FERRER I JANÉ, J. 2009, El sistema de numerales ibérico: avances en su conocimiento, *Palaeohispanica* 9, 451-479.

FLETCHER, D., SILGO, L. 1996, De nuevo sobre ponderales ibéricos, *Verdolay* 7, 271-275.

FRANCÉS, J., VELAZA, J., MONCUNILL, N. 2008, los esgrafiados sobre cerámica de Ca N'Oliver (Cerdanyola del Vallès), *Paleohispanica* 8, 217-242.

MLH III = UNTERMANN, J. 1990, *Monumenta Linguarum Hispanicarum*. III *Die iberischen Inschriften aus Spanien*, Wiesbaden.

ORDUÑA, E. 2005, Sobre algunos posibles numerales en textos ibéricos, *Palaeohispanica* 5, 491-506.

RODRÍGUEZ RAMOS, J. 2002, Índice crítico de formantes de compuesto de tipo onomástico en la lengua íbera, *Cypsela* 14, 251-275.

SOLIER, Y. 1979, Découverte d'inscriptions sur plombs en écriture ibérique dans un entrepôt de Pech Maho (Sigean), *Revue Archéologique de la Narbonnaise* 12, 55-123.